

เรื่องของคำลักษณนาม¹

Noun Classiers

นววรรณ พันธุมธา

Navavan Bandhumedha

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงคำแยกประเภทในภาษาไทยโดยเรียกว่า คำลักษณนาม สาระกล่าวถึงเฉพาะ 2 ประเด็น คือ การใช้คำลักษณนาม และความเปลี่ยนแปลงของคำลักษณนาม ด้านการใช้คำลักษณนามตั้งข้อสงสัยว่า ทำไมคำลักษณนามบางคำจึงใช้เช่นนั้น และหาคำตอบดังกล่าวโดยสืบค้นจากหนังสือเก่า ด้านการเปลี่ยนแปลงของคำลักษณนามมีความเห็นว่าเป็นระยะเวลา 700 กว่าปี ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัยถึงปัจจุบัน คำลักษณนามเปลี่ยนแปลงไปมาก คือ มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ เปลี่ยนแปลงความหมายบางคำใช้กับคำลักษณนามหลากหลายกว่าจะกำหนดแน่นอนให้ใช้ลักษณะใดและบางคำเลิกใช้ก็มี

คำสำคัญ : คำลักษณนาม คำแยกประเภท การใช้และการเปลี่ยนแปลง

Abstract

This article presents words for classification in Thai language which are called classifiers in terms of usages and changes of them. For the usages of classifiers, there is a question that why some classifiers are used in particular ways. The answer was found by searching in old books. For the changes of classifiers, over 700 years' duration, from King

¹ เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน
วันที่ 9 เมษายน 2556

Ramkhamhaeng the Great in Sukhothaiperiod until the present, found in Thailand and Cambodia had classifiers have been changed significantly in both forms and meanings. Some words could be used with many different classifiers before being used with only specific classifiers and some classifiers are no longer used.

Keywords : classifiers, words for classification, usages and changes

บทนำ

ในภาษาไทยมีคำชนิดหนึ่งเรียกกันว่า คำลักษณนาม คำราวไวยากรณของไทยบางเล่มถือว่าลักษณนามเป็นชนิดย่อยของคำนาม แต่บางเล่มก็ถือว่าลักษณนามเป็นคำอีกชนิดหนึ่งต่างหากและเรียกว่าคำแยกประเภท คำแยกประเภทมีหน้าที่จำแนกคำนามหรือคำกริยาออกเป็นกลุ่มเป็นพวก และมักจะช่วยบอกว่าผู้พูดกำลังพูดถึงคำนามหรือคำกริยานั้น ๆ ในแง่ใด คำแยกประเภทในภาษาไทยจัดว่าเป็นคำแยกประเภทเนื่องด้วยจำนวน (Numeral Classifiers) เพราะจะปรากฏร่วมกับคำนามหรือคำกริยาในกรณีที่ต้องกล่าวถึงจำนวนหรือปริมาณ นอกจากภาษาไทยแล้ว ภาษาหลายภาษาในทวีปเอเชียตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งภาษาในทวีปอเมริกาก็มีคำแยกประเภทเนื่องด้วยจำนวน ส่วนภาษาในทวีปแอฟริกา ทวีปยุโรป และทวีปออสเตรเลีย พบคำแยกประเภทชนิดนี้น้อยมาก

อนึ่ง คำแยกประเภทเนื่องด้วยจำนวนในภาษาไทยมีลักษณะพิเศษคือ มิได้ปรากฏร่วมกับคำนามหรือคำกริยาเฉพาะในกรณีที่ต้องกล่าวถึงจำนวนหรือปริมาณเท่านั้น ยังปรากฏเมื่อมีคำชนิดอื่นขยายคำนามหรือคำกริยาอีกด้วย เช่น หนังสือเล่มในตู้ หนังสือเล่มเล็ก หนังสือเล่มนี้ หนังสือเล่มที่สาม พูดครั้งนี้ พูดครั้งสุดท้าย คำว่า เล่ม และ ครั้ง เป็นคำแยกประเภทที่ปรากฏร่วมกับคำขยายชนิดต่าง ๆ

ในบทความนี้ จะกล่าวถึงคำแยกประเภทในภาษาไทย โดยเรียกว่าคำลักษณนามตามที่เคยเรียกกันมา และจะกล่าวเฉพาะ 2 ประเด็น คือ การใช้คำลักษณนามบางคำ และความเปลี่ยนแปลงของคำลักษณนาม

การใช้คำลักษณะนามบางคำ

มีข้อสงสัยเกี่ยวกับการใช้คำลักษณะนามบางคำ คำลักษณะนามที่จะกล่าวถึงได้แก่ ปั้น เลา นัด เล่ม

ปั้น

คำว่า ปั้น หมายถึง มีลักษณะเป็นแผ่นยาวและหนา เช่น ลมพิษขึ้นเป็นปั้น คอเสื้อดำเป็นปั้น คำว่า ปั้น ใช้เป็นลักษณะนามของเลื่อยซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับตัดเครื่องมืออื่น ๆ ที่ใช้สำหรับตัด เช่น มีด ขวาน กรรไกร เราใช้ลักษณะนาม เล่ม นำสงสัยว่าทำไม เลื่อย ใช้ลักษณะนามว่า ปั้น

สาเหตุที่ ปั้น ใช้เป็นลักษณะนามสำหรับเลื่อย น่าจะเป็นเพราะ ปั้น เคยหมายถึงแผ่นเลื่อย อักษรวิธานศรียท์ ให้ความหมายของ ปั้น ไว้ในหน้า 401 ดังนี้

ปั้น, คือ แผ่นเลื่อยที่มีแต่เหล็กนั้น, เหล็กเลื่อยเล็กใหญ่ทั้งสิ้นนั้นเรียกว่า ปั้น

ปั้นใหญ่, คือ เหล็กเลื่อยปั้นใหญ่, ที่สำหรับเลื่อยไม้ซุงต้นโต ๆ ออกเป็นแผ่นนั้น

ปั้นเล็ก, คือ แผ่นเหล็กเลื่อยอันเล็ก, เลื่อยปั้นที่อย่างเท่าเส้นตอก, สำหรับเลื่อย
ดินสอหินนั้น

ปั้นเลื่อย, คือ แผ่นเหล็กเลื่อยเล็กใหญ่ เช่นว่าแล้ว, สำหรับเลื่อยไม้เล็กใหญ่นั้น²

นอกจากนั้น ได้ให้ความหมายของเลื่อยมือไว้ในหน้า 661 ว่า เลื่อยมือ, คือ เลื่อยมีแต่ปั้นกับที่มีมือถือ, เช่น เลื่อยวิลันดา นั้น

เห็นได้ว่า เลื่อยมีปั้นเป็นส่วนประกอบสำคัญ ด้วยเหตุนี้ คำว่า ปั้น จึงใช้เป็นลักษณะนามของเลื่อย

เลา

คำว่า เลา มีหลายความหมาย ความหมายหนึ่งคือชื่อไม้ล้มลุก ดอกสีขาวเงิน เรานำสีของดอกเลามาใช้เรียกผมที่ห่อขาวและมีสีดำแซมอยู่บ้างว่า ผมสีดอกเลา คำว่า เลา อีกความหมายหนึ่ง คือ ไม้ลองในหรือกระบอกลำหรับสอดเพลในดุมเกวียน เมื่อซ้ำ คำว่า เลา เป็นเลา ๆ หมายถึง พอเป็นรูปเค้า เช่น เขียนไว้เลา ๆ รู้มาเลา ๆ นอกจากนั้น คำว่า เลา ยังใช้เป็นลักษณะนามสำหรับปีและขลุ่ย นำสงสัยว่าทำไม ปีและขลุ่ย ใช้ลักษณะนามว่า เลา

² ข้อความที่คัดมาทั้งหมดสะกดการันต์ตามเอกสารเดิม

สาเหตุที่ เล่า ใช้เป็นลักษณะนามของปีและชลุ่ย น่าจะเป็นเพราะปีและชลุ่ยเป็นเครื่องเป่าที่มีลักษณะกลมยาว และเลาก็ก็น่าหมายถึงสิ่งที่มีลักษณะกลมยาวเช่นนั้น ในภาษาไทยถิ่นอีสานคำว่า เล่า มีหลายความหมาย ความหมายหนึ่งคือ ไม้หรือโลหะรูปกลมยาว มีรูทะลุตลอด เช่น เล่าปิ่น หมายถึง กระจบอโลหะที่มีรูกลมยาวและกลวง เล่าบังไฟ หมายถึง กระจบอไม้ไผ่ที่ถนไฟทะลุปล้อง และใน **ไตรภูมิพระร่วง** หน้า 296 มีคำว่า เล่า ประทีป ซึ่งน่าจะหมายถึง กระจบอตามไฟ ดังนี้

...แลภายต้งถึงอวิจินรทหาเก้าบมิได้สักหยาด ต้งท่านตามประทีปแลบมิเ้า
ในเลาประทีปนั้น แต่ใหม่ต้งนั้นได้หึ่งนานได้อสงไชยหนึ่ง...

คำว่า เล่า ซึ่งหมายถึง กระจบอสำหรับสอดเพลลาในดุมเกวียนและลักษณะนามสำหรับปีและชลุ่ย น่าจะเป็นคำเดียวกับ เล่า ในภาษาไทยถิ่นอีสานและใน **ไตรภูมิพระร่วง**

นัด

คำว่า นัด ใช้เป็นคำกริยา หมายถึง ตกลงกันไว้ เช่น นัดกันใส่สี่เหลียง นัดวันประชุม นัดเพื่อนให้มาหา และใช้เป็นลักษณะนามสำหรับกระสุนปืนทั้งที่ยังมิได้ยิงและยิงออกไปแล้ว เช่น มีกระสุน 3 นัด ยิงสลุต 21 นัด นำสงสัยว่าทำไม กระสุน ใช้ลักษณะนามว่า นัด

มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับคำลักษณะนาม นัด 3 ประการ

1) นัด มาจากคำกริยา นัด ใช้หมายความว่า ครั้ง เช่น

ก. อนึ่งผู้มีอถณะคติ ให้หนังสือนัดไว้แก่สุภาภระลาการว่าจะมาให้การก็ดี เติระเชษฎ์ก็ดี ซี้ขาดก็ดี มิได้มาตามนัด 3 นัด ให้กฎเอาเนือความเปนแพ้

(กฎหมายตราสามดวง, น. 44)

ข. พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดำรัสให้เบิกทูตเฝ้า ณ มุขเด็จหน้า พระที่นั่งมิ่งมงคลภิเศก ตรัสพระราชปฏิสันถาร 3 นัดแล้ว พระศรีภูริปริชาก์อ่าน พระราชสาร

(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), น. 225)

ปัจจุบัน คำลักษณะนาม นัด ที่หมายความว่า ครั้ง ก็ยังมีใช้อยู่บ้าง เช่น เขาขาดประชุม 3 นัด ติดต่อกัน การยิงสลุต 21 นัด อาจหมายถึงยิงปืนแสดงความเคารพ 21 ครั้ง ก็ได้ อย่างไรก็ตาม นัด ใช้เป็นลักษณะนามสำหรับกระสุนทั้งที่ยิงแล้วและยังมิได้ยิง ถ้าแต่เดิม นัด หมายความว่าครั้ง นัด ก็ได้ขยายความหมายมาาก

2) นัต อาจตัดมาจากคำว่า เสนัด ซึ่งหมายถึง ปีน

ในวรรณคดีไทย คำว่า เสนัด หรือ สีนัด หมายถึง ปีน เช่น ในลิลิตเตलगพ่าย หน้า 128 มีคำว่า เสนัด ดังนี้

1	คนต่อคนต่อรบ	ของ้าวทบปะทะกัน
	ต่างฟันต่างป้อนัด	วางเสหนดหลังสาร

และหน้า 125 มีคำว่า สีนัด ซึ่งในสมัยก่อนเขียนว่า สีนาศ ดังนี้

2	รตมรดาษเทียน	เณมอลเชอง
	ชูสินาศด้าเกอง	กาจกล้า
	น้าวนกยกชุดเพลอง	ไกวกวัด อยู่แฮ
	หามแล่นแวนไวถ้า	ออกเข้าคือภมร ฯ

คำว่า สีนาศ และ เสนัด มีเสียงคล้ายกัน คำหนึ่งอาจแปรเสียงมาจากอีกคำหนึ่ง ที่มาของคำยังไม่แน่ชัด คำว่า เสนัด มีเสียงคล้ายคำไทพม่าแก่ เช่นัด ซึ่งเขาใช้เรียกอาวรุปีน คนไทพม่าแก่ กล่าวว่า คำว่า เช่นัด ในภาษาของเขาเป็นคำยืมจากภาษาพม่า คนไทยอาจรับคำว่า เสนัด มาจากภาษาพม่าบ้างก็ได้ หรือไม่เช่นนั้นก็อาจรับมาจากภาษามอญ เพราะคำมอญว่า เชนัด หมายถึง ปีน

พยางค์ท้ายของคำว่า เสนัด คือ นัต เสียงพ้องกับคำว่า นัต ที่ใช้เป็นลักษณนามของ กระสุนปืน นี้ชวนให้คิดว่าคำลักษณนาม นัต มาจากพยางค์ท้ายของคำว่า เสนัด นั่นเอง

3) นัต เป็นคำลักษณนามที่มีใช้ในภาษาตระกูลไทมานานแล้ว ภาษาเถียนตงซึ่งเป็นภาษาถิ่นย่อยของภาษาจ้วงกลุ่มเหนือ ก็มีคำลักษณนาม นัต ใช้กับค่านามที่หมายถึงสิ่งที่มีลักษณะกลมหรือรีขนาดไม่ใหญ่ เช่น กระสุน ข้าว ถั่ว เมล็ดผลไม้ กระดุม สิว ลูกกวาด เม็ดฝน ลูกเห็บ ภาษากัม ซึ่งใกล้ชิดกับภาษาตระกูลไทก็มีคำลักษณนาม นัต ใช้กับไข่มุก ยะ และเมล็ดพืช

เล่ม

คำว่า เล่ม ต่างกับคำลักษณนาม ปีน เลา และนัต ที่กล่าวมาแล้ว คือ คำลักษณนามทั้งสามนั้นใช้เป็นนามหรือกริยาได้อีกด้วย แต่ เล่ม ใช้เป็นลักษณนามเท่านั้น และใช้กับค่านามได้หลากหลาย

ใช้กับหนังสือก็ได้ เช่น หนังสือ 5 เล่ม

ใช้กับเกวียนก็ได้ เช่น เกวียน 2 เล่ม

ใช้กับเทียนก็ได้ เช่น เทียน 3 เล่ม

ใช้กับพัดก็ได้ เช่น พัด 4 เล่ม

ใช้กับมิดก็ได้ เช่น มิด 7 เล่ม

คำนาม หนังสือ เกวียน เทียน พัด มิด หมายถึงสิ่งที่มีลักษณะต่าง ๆ กัน น่าสงสัยว่าทำไม เล่ม ใช้กับคำนามที่หมายถึงสิ่งทีดูเสมือนต่างกันมากเช่นนี้

สาเหตุที่ เล่ม ใช้เป็นลักษณนามสำหรับ เทียน พัด และมิด น่าจะเป็นเพราะเล่ม ใช้กับสิ่งที่ยาวและมักจะเล็ก ในภาษาไทยเอง คำว่า เล่ม ไม่มีความหมาย แต่ในภาษาไทยถิ่น มีคำที่มีเสียงคล้ายคำว่า เล่ม ดังนี้

ภาษาไทยใหญ่ แหล่ม เป็นคำลักษณนาม ใช้กับ เทียน เป็นต้น เช่น เต็นสี่แหล่ม หมายถึง เทียน 4 เล่ม แหล่มเต็น หมายถึง เล่มเทียน

ภาษาไทยพม่า แหล่ม เป็นคำลักษณนามสำหรับสิ่งที่ยาวและมักมีขนาดเล็ก เช่น เรือ ดินสอ ฯลฯ

ปีแหล่มหนึ่ง หมายถึง ดินสอแท่งหนึ่ง ปากกาด้ามหนึ่ง

เฮ้อแหล่มหนึ่ง หมายถึง เรือลำหนึ่ง

เซ่ลิกแหล่มหนึ่ง หมายถึง บุหล่มวนหนึ่ง

เสาแหล่มหนึ่ง หมายถึง เสาต้นหนึ่ง

ภาษาไทยเหนือ แหล่ม เป็นคำลักษณนามสำหรับไม้ไผ่ ลูกธนู และสิ่งเล็กยาว เช่นนั้น คำว่า แหล่ม หรือ หล่ม นี้ น่าจะตรงกับคำว่า เล่ม ในภาษาไทย เอกสารไทย บางฉบับก็มีคำว่า แหล่ม ดังนี้

มิดปลายปืน 7 แหล่ม

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173, น. 20)

ในเมื่อ แหล่ม หรือ หล่ม เป็นคำลักษณนามที่ใช้กับสิ่งเล็กยาว คำว่า เล่ม ในภาษาไทยก็ น่าจะเป็นคำลักษณนามที่ใช้กับสิ่งเล็กยาวเช่นกัน มิด เข็ม เทียน ฯลฯ ซึ่งใช้คำลักษณนามเล่ม ล้วนมีลักษณะยาว แต่ก็มีปัญหาที่เกวียน และสมุด หนังสือ ซึ่งใช้กับคำลักษณนาม เล่ม มีลักษณะต่างออกไป อย่างไรก็ตามศาสตราจารย์พระยาอนุนามราชธน เคยเขียนถึงคำว่า เล่ม ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 ปรากฏในจดหมายที่ท่านเขียนกราบทูลสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งต่อมำสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสยามสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยได้รวบรวมพิมพ์หลายพระหัตถ์และจดหมายของนักปราชญ์ทั้งสองนี้ขึ้นเป็นเล่มให้ชื่อว่า บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ ศาสตราจารย์พระยาอนุนามราชธนเขียนไว้ว่า

...ข้าพระพุทธเจ้ากำลังสอบค้นในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ อยู่คำว่า **เล่ม** ในไทยใหญ่อธิบายว่าสิ่งที่ยาวเรียวตามส่วนของสิ่งนั้น ๆ ท่อนหรือแท่งสิ่งใด ๆ ที่มีลักษณะยาว คิดด้วยเกล้า ๆ ว่าเกวียนเรียกว่า **เล่ม** จะมุงนับแฉกที่เทียมเกวียนเป็นประธาน

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ได้มีลายพระหัตถ์ตอบจดหมายของ ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชชนว่า

ท่านให้ความเห็นในเรื่องเรียกเกวียนว่า **เล่ม** อาศรัยด้วยไม้ท่อน อันเป็นหลักของเกวียนซึ่งเขาเรียกว่า ทูบ ฉันทันด้วยเติมตัว สมุดไทยก็เรียกว่า **เล่ม** แต่ครั้งถึงคัมภีร์ไบเบิลซึ่งควรจะเรียก เล่ม เหมือนกัน แต่เรียกว่า **ผูก** ไปยึดเอาเชือกร้อยหูเข้าซื้อทั้งนั้นเห็นจะนึกเอาตามสมัย ใครเรียกนำเป็นอะไรก็เรียกตามกันไป เหมือนหนึ่งสมุดฝรั่งก็ไม่ยาว เปนท่อน แต่เรียกกันว่า เล่ม เปนอันเรียกตามสมุดไทย บางทีก็เรียกกันว่า **ปั้ง** ดูที เปนภาษาจีน แปลว่าอะไรก็ไม่ทราบ ทองแท่งเรียก **ทองลิ้ม** ก็มี ลักษณะ เปนท่อนยาว คำ ลิ้ม กับ เล่ม เห็นว่าเปนอันเดียวกัน

ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และพระยาอนุমানราชชนมีเหตุผลน่าเชื่อถือ คำว่า เล่ม น่าจะใช้กับสิ่งที่มีลักษณะยาว ๆ เช่น ดาบ มีด พาย เข็ม เทียน รวมไปถึง เกวียน และ สมุด หนังสือ ด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของคำลักษณนาม

ในระยะเวลา 700 กว่าปี ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ครั้งกรุงสุโขทัย ถึงปัจจุบัน คำลักษณนามเปลี่ยนแปลงไปมาก มีข้อสังเกตเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของ คำลักษณนามดังนี้

1. คำลักษณนามชนิดต่าง ๆ มีครบแล้วในไตรภูมิพระร่วง

พระยาอุปกิตศิลปสารจำแนกชนิดของคำลักษณนามไว้ในหนังสือหลักภาษาไทย หน้า 73 - 76 ดังนี้

- 1) ลักษณนามบอกชนิด เช่น คน ตัว อัน องค์
- 2) ลักษณนามบอกหมวดหมู่ เช่น หมู ฝูง กอง พวก
- 3) ลักษณนามบอกสัณฐาน เช่น ลูก ดวง ลำ ก้อน
- 4) ลักษณนามบอกจำนวนและมาตรา เช่น คู่ โหล ชื่อมาตราต่าง ๆ เช่น โยชน์ ชั่ง ฯลฯ ชื่อภาชนะต่าง ๆ เช่น ตุ่ม ไห ฯลฯ

- 5) ลักษณะนามบอกอาการ เช่น กำ จีบ กลุ่ม มัด
- 6) ลักษณะนามซ้ำชื่อ เช่น ประเทศ 2 ประเทศ เมือง 2 เมือง

ในจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชมีแต่คำลักษณะนามบอกชนิด คน ตัว อัน ซึ่งจำแนกคำนามว่า หมายถึง สิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต สิ่งมีชีวิตนั้นเป็นมนุษย์หรือไม่ใช่มนุษย์ **ไตรภูมิพระร่วง** ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไทย) มีคำลักษณะนามเพิ่มขึ้นจำนวนมาก

คำลักษณะนามบางคำบอกชนิด เช่น

- 1) เจ้าที่น้องทั้งสองจึงจากที่นั่นไป จึงไปบวชอยู่ในสำนักนี้พระมหาเถรองค์หนึ่ง (น. 193)
- 2) เหนือจักรแก้วนั้นมีราชสีห์ทอง 2 ตัว ประดับนัยด้วยแก้วสัตตพิรุณตะนะ (น. 96)

คำลักษณะนามบางคำบอกหมวดหมู่ เช่น

- 1) แร้งแลกหมาฝูงนั้นเที่ยวร่อมจิกแหกหัวอกขบตอดคนทั้งหลายในนรกนั้นด้วยกรรมบาปของเขานั้นแล (น. 23)
- 2) นางจึงทอดตาไปแลเห็นดอกบัวหลวงหมู่ 1 เกิดมีในสระแทบหนทางนั้น (น. 194)

คำลักษณะนามบางคำบอกสัณฐาน เช่น

- 1) นางเอาหม้อข้าวแก้วมาด้วยลูกหนึ่ง (น. 170)
- 2) แลน้ำลายเหนียวของนางเถรือรหันต์นั้นก็เล็ดออกก้อน 1 ต้องพระเจดีย์เจ้าแล (น. 191)

คำลักษณะนามบางคำบอกจำนวนและมาตรา เช่น

- 1) แลเทพยธิดาผู้นั้นก็เป่ากลองคู่ 1 ชื่อว่าสุภัทธา (น. 215)
- 2) แลเอาข้าวสารมาด้วย 3 ทะนาน (น. 170)
- 3) อันว่ากระแจจะแลดวงจันทร์อันเทพยดาทาตัวนั้น ถ้าแล้วจะชูดอกใส่ตุ้มแลไหได้ 9 ตุ่มแล (น. 224)

คำลักษณะนามบางคำบอกอาการ เช่น

- 1) แม้นว่าข้าวเมล็ด 1 กิติ น้ำหยาด 1 กิติ แลจะได้เข้าไปในปากในคอเขานั้นหาบมิได้เลยฯ (น. 48)
- 2) แม้นว่าจะขอดเอาเนื้อน้อย 1 กิติ เลือดหยด 1 กิติ บมิได้เลย (น. 48)

คำลักษณนามบางคำเป็นลักษณนามซ้ำชื่อ เช่น

- 1) มีเมืองอสุรีใหญ่ 4 เมือง (น. 62)
- 2) แลงานั้นมีสระได้ 7 สระ (น. 213)

นอกจากนั้นยังมีคำลักษณนามที่ใช้กับสถานที่ ใช้กับนามธรรม และใช้กับกิจการ
อาการ เช่น

- 1) แลนรคนั้นบมีที่เปล้าสักแห่ง (น. 16)
- 2) แลเราจะกล่าวถึงบาป 5 ประการ อันควรเว้นเสียนี้ (น. 111)
- 3) จึงรดด้วยน้ำหอมอันอบได้แลร้อยคาบ แลแล้วเอาใส่ในโกศทองอันประดับนี้คำ
ถมอ (น. 144)

2. ในสมัยที่ยังไม่กำหนดแน่นอนว่าคำนามคำใดควรใช้คำลักษณนามว่าอย่างไร
จะมีผู้ใช้ลักษณนามต่าง ๆ กันกับคำนามคำเดียวกัน พบได้ในหนังสือเล่มเดียวกัน
หรือเอกสารฉบับเดียวกัน

มีตัวอย่างในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ประชุมพระราชปจฺจมา และไกลบ้าน ดังนี้

ก. ไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วงมีตัวอย่างการใช้คำลักษณนามต่าง ๆ กันกับคำนามคำเดียวกัน
คำนามจำนวนมากในไตรภูมิพระร่วงใช้ทั้งคำลักษณนาม อัน และคำลักษณนามอื่น ๆ เช่น

- 1) ก. จึงงจักรแก้วนั้นก็ผันเหาะพุ่งขึ้นไปเบื้องบนอากาศ แลมีรัศมีตั้งพระจันทร์
พุ่งขึ้นแวดเขาพระสิเนรุราชนั้น ดุจดั่งพระอาทิตย์สองอัน เป็นได้แผ่นดิน
ขึ้นทั้งมวลนี้เร่งพุ่งขึ้นไปบน แลฝูงคนทั้งหลายเห็นเลื่อมใสดุจรุ่งเรืองงามชน
ทั้งปวงมุ่งว่า พระอาทิตย์เป็นสองดวงแล ฯ (น. 124)
- ข. ลางคนไ้ว่า พระจันทร์ออกสองดวงฯ ลางคนร้องว่า สุนี่เป็นบ้าซั่วปู่ ซั่วย่า
ยังจะหอนได้ยอนว่ามีเดือนสองอันบ้างฤ (น. 100)
- ค. จึงพระไพศมหาราช ๖ จึงเอาประอบแก้วทิพย์อันหนึ่ง มาด้วย ฤทธิแห่ง
๖ พระไพศพ (น. 156)
- ง. ครั้นพระไพศพกล่าวแล้ว ๖ จึงเอาประอบแก้วดวง 1 มายื่นให้ในมือข้าแล
สอนข้าดังนี้ (น. 165)
- 2) ก. แลฤกษ์นักษัตรทั้งหลายอันดี บมิเสร์จในราศีอันดีตั้งเก่า ทั้งฤดู 3 อันก็ดี
ทั้งกาล 6 อัน กิติ ก็หลากสิ้น บมิเป็นปรกตตั้งเก่า (น. 311)
- ข. อันว่าฤดูนั้นมี 3 ฤดู หนึ่งมีฤดูหนาว หนึ่งมีฤดูร้อน หนึ่งมีฤดูฝน (น. 270)

3) ก. แลพรหมณ์ผู้นั้นออกไปจากพระนครสถูจรเข้าไปสู่ป่าใหญ่อันหนึ่ง (น. 193)
 ข. มีป่าไม้จิวป่า 1 หลายต้นนัก แลต้นจิวนั้นสูงได้แลโยชน์ (น. 29)

4) ก. ครั้นว่าตีกลองลูกนั้นใส่ อันว่าหมุกลองหน้าเดียวทั้งหลายได้ 60,000 อัน ๆ
 เป็นเพื่อนกลองนั้นหากดั่งเอง (น. 216)

ข. ยังมีคนธัพเพยดาตน 1 ชื่อว่าทีรมุขะ สะพายกลองใหญ่ใบ 1 (น. 218)

ค่านามพระอาทิตย์ พระจันทร์ และประอบแก้วใช้คำลักษณะนาม อัน และดวง
 ค่านามฤดู ใช้ลักษณะนาม อัน และ ฤดู ค่านาม ป่า ใช้ลักษณะนาม อัน และ ป่า ค่านาม
 กลอง ใช้ลักษณะนาม อัน ลูก และใบ ปัจจุบัน คำลักษณะนาม อัน ไม่ใช้กับค่านาม ข้างต้น

ข. ประชุมพระราชปจฉา

เมื่อ จ.ศ. 1188 (พ.ศ. 2369) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชปจฉา
 ให้สมเด็จพระสังฆราช และพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยวิสัชนา เนื้อความในพระราชปจฉา
 กล่าวถึงพระราชประสงค์ที่จะให้ได้พระภิกษุสามเณรที่รู้พระไตรปิฎก ข้อความตอนท้าย
 พระราชปจฉามี คำลักษณะนาม องค์ และ รูป ใช้กับค่านามภิกษุสงฆ์ สามเณร และใช้คำว่า
 พระองค์ กับ พระราชาคณะ ดังนี้

อนึ่งพระราชดำริที่จะขอวางพระไทยปลงราชธรรมาภิบาลกับเจ้าพระคุณสมเด็จ
 พระสังฆราช จะขอพระภิกษุสงฆ์สามเณรที่รู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี,
 โท, ศรี, จัตวา. ปีละ 5 องค์บ้าง ปีละ 6 องค์บ้างให้เสมอทุกปี ถ้าสมเด็จพระ
 พระสังฆราช พระพุทธโฆษา พระพรหมมุนี พระญาณวิริยะ กรมหมื่น
 นุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎปกุษาพร้อมกัน เห็นว่า
 พระภิกษุสงฆ์รูปนี้ พระสามเณรรูปนี้ ควรจะเป็นบาเรียนเอก, โท, ศรี, จัตวา
 ได้แล้ว ก็จงทรงนับถือจะทรงถวายซึ่งจตุปัจจัยนิจัตร์แก่พระภิกษุสงฆ์
 รูปนั้น พระสามเณรรูปนั้น มิได้ทรงรังเกียจ อย่าให้เจ้าพระคุณสมเด็จ
 พระสังฆราชหวั่นพระไทยเกรงพระราชาคณะแลพระสงฆ์อนุจรจะว่ากล่าว
 ว่ายกย่องกันเป็นมุขโกลกนะเลย ถ้าพระราชาคณะพระองค์ใด และพระสงฆ์
 อนุจรรูปใดจะกล่าวดังนี้ พระราชาคณะพระองค์นั้น พระสงฆ์อนุจรรูปนั้น ก็
 เหมือนกับแมลงเมาอันบินเข้าสู่กองเพลิง เหตุได้จากไว้ในพระสุพรรณบัฏ
 ถวายออกไปว่า ให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชสถาปนาซึ่งจตุบรรลัทธทั้ง 4
 ซึ่งทรงพระราชดำริห์ดังนี้ จะชอบฤ มิได้ชอบประการใดให้สมเด็จพระ
 พระสังฆราชประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงให้พร้อมปลุกษากัน
 ถวายพระพรเข้ามาให้แจ้ง

ข้อความข้างต้นชวนให้คิดว่า คำลักษณนาม พระองค์ ใช้กับพระภิกษุที่เป็นพระราชาคณะเท่านั้น อย่างไรก็ตาม “กระแสนับสิ่งเรื่องสอบพระปริยัติธรรม” เมื่อ จ.ศ. 1203 (พ.ศ. 2384) ซึ่งอยู่ในหนังสือ **ประชุมพระราชปจฉา** เช่นกันใช้คำว่าพระองค์ กับพระสงฆ์สามเณรเช่นเดียวกับคำว่า องค์ ดังนี้

บัดนี้การที่จะสอบไล่พระไตรปิฎกก็สำเร็จแล้ว ได้พระสงฆ์สามเณร ทั้งไทยทั้งรามัญเปรียญถึง 66 **พระองค์** จึงโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าอ่านชื่อพระสงฆ์สามเณรเปรียญประกาศถวาย ให้เจ้าพระคุณทั้งปวงทรงฟังทุก ๆ **พระองค์** ถ้าเจ้าพระคุณทั้งปวง เห็นว่าพระสงฆ์สามเณร 66 องค์นี้สมควรจะเป็นเปรียญ เอก, โท, ตริ, จัตวา, ได้ โดยอันควรแก่กำลังสติปัญญาแห่งตน ๆ แล้ว ก็ให้เจ้าพระคุณพระราชาคณะทั้งปวง พร้อมกันสั่งสาธุการ พระสงฆ์ สามเณรเปรียญจะได้มีเกียรติคุณปรากฏไป ในพระพุทธจักรแลพระราชอาณาจักร แล้วจะได้เป็นที่สักการะแห่งเทพามนุษย์สืบ ๆ ไป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่า องค์ พระองค์ และ รูป น่าจะใช้กับภิกษุสามเณรได้ทั้ง 3 คำ ปัจจุบันใช้คำว่า รูป กับภิกษุสามเณร และใช้คำว่า องค์ กับภิกษุในภาษาไม่เป็นทางการ

ค. ไกลบ้าน

ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 22 ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ**ไกลบ้าน** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีข้อความกล่าวถึงนาฬิกาในโบสถ์ที่พระองค์ได้ทอดพระเนตร ทั้งคำว่า นาที และ นาที่ ใช้เป็นลักษณนามแสดงเวลา ดังนี้

นาฬิกาเรือนนี้เป็นเรือนใหม่ ได้ทำเมื่อปี 1838 ถึง 1842 เป็นนาฬิกาโรมันพร้อมทุกอย่าง คือ ชั้นล่างมีตุ๊กตาสองตัวยืนอยู่ที่เสาสำหรับชี้วันในวงซึ่งเขียนไว้ 365 วัน มีฤดูเปลี่ยนเอง 4 ฤดู ช่องซุ้มชั้นล่างมีเวลาดาตัวหนึ่งสำหรับตีระฆังทุก ๆ 15 **นาที** อีกตัวหนึ่งที่ตรงกันข้ามถือนาฬิกาทรายกลับนาฬิกาเองทุก ๆ ชั่วโมง ซุ้มขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งเป็นร่างกระดูกสำหรับตีโมง มีรูปสี่รูปสลักกันออกเดินวนรอบร่างกระดูกนั้น ใน 15 **นาที่** แรกเป็นเด็ก 15 **นาที่** ที่ 2 เป็นรุ่น 15 **นาที่** ที่ 3 เป็นผู้ใหญ่ 15 **นาที่** ที่ 4 เป็นคนแก่

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่า นาที และ นาที่ ใช้แทนกันได้ ปัจจุบันไม่ใช้คำว่า นาที ใช้แต่คำว่า นาที่

3. การเปลี่ยนรูปของคำลักษณนามสะท้อนถึงการเปลี่ยนรูปคำในภาษาไทย
คำในภาษาไทยอาจยาวขึ้นหรือสั้นลง ดังตัวอย่าง

บอก - กะบอก - กระบอก

คำว่า บอก เคยใช้เป็นลักษณนามของปืน เช่น

1) ครั้นได้ทรงฟังหนังสือบอกนั้นแล้ว จึงสั่งเจ้าพระยาจักรีให้พระราชทานปืนคาบ
ศิลา 100 **บอก** ตามหนังสือบอก

(จดหมายรายวันทัพบกสมัยกรุงธนบุรี ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 66, น. 36)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่า กะบอก และ กระบอก
ใช้เป็นคำ ลักษณนามของปืนได้ด้วย เช่น

2) มีปืนคาบศิลา แปะ**กระบอก 9 กระบอก**

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, น. 86)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงใช้ทั้งคำว่า บอก และ
กระบอก เช่น

3) คนมาในลำเรือ จินนายเรือ จินลูกเรือ กลาสีรวม 6 คน ปืน 5 **บอก**

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, น. 73)

4) เขาว่าที่โรงช่างหลวง ยังทำปืนใหญ่**กระบอกหนึ่ง**

(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1, น. 22)

ปัจจุบัน ใช้คำลักษณนามว่า กระบอก

โมง - ชั่วโมง

คำว่า โมง เคยใช้เป็นลักษณนามแสดงเวลา เช่น

1) ยอศก็ไปดู ได้เห็นรถนั้นแล่น**โมงละ 120 เส้น**

(ตรุณวาท, น. 140)

ต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็น ชั่วโมง เช่น

2) ...แต่ระยะทางถึง 9 **ชั่วโมง**

(ไกลบ้าน เล่ม 1, น. 206)

ปัจจุบัน ใช้คำลักษณนามว่า ชั่วโมง

เรือน, หลัง - หลังเรือน, หลังคาเรือน

แต่เดิมมา คำลักษณนามที่ใช้กับค่านาม เรือน คือคำว่า เรือนถือเป็นคำลักษณนาม
ซ้ำชื่อ เช่น

1) แล้วจึงถึงบ้านพรหมณัที่พระพุทเจ้าไปบิณฑบาตร บ้านพรหมณัข้างตะวันออก 150 เรือน ข้างตะวันตก 100 เรือน มีเศษ

(พงศาวดารเหนือในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1, น. 19)

เรือนแต่ละหลังย่อมมีหลังคา การนับจำนวนหลังคาก็เหมือนกับการนับจำนวนเรือน มีเอกสารที่แสดงถึงการนับจำนวนหลังคาของเรือน ดังนี้

2) บ้านที่มีจำนวนหลังคาพันหนึ่งหรือสองพันเรือนนั้น

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171 - 1173, น. 115)

อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้ จึงใช้คำว่า หลัง หรือ หลังเรือน เป็นลักษณนามของเรือน ในจดหมายเหตุ รัชกาลที่ 3 ใช้ทั้งคำว่า หลัง เรือน และ หลังเรือน เป็นลักษณนามของเรือน ดังนี้

3) อ้ายราชวงบุตรอ้ายพญาจันตเทชนั้นปลูกเรือนเครื่องไม้ไผ่ผาแตะ 2 หลัง บ้านเรือนข้าพเจ้ากับเรือนผู้มีชื่อปลูกเรียรายกันอยู่รอบประเพณีประมาณ 200 เรือน

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, น. 93)

4) ที่บ้านพรามีแต่บ้านสร้อยประมาณสามสิบเรือน แต่บ้านพร้าวไปถึงหนองบัวลำภู ทางเข้าชั้วเพนบ้านหนองบัวลำภูเป็นบ้านสร้อยมีบ้านประมาณร้อยหลังเรือน

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, น. 62)

คำว่า หลังเรือน มีใช้ต่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตัวอย่าง เช่น

5) ลามไปไหม้เรือนพระอภัยพิทักษ์ กรรมการราษฎร แลนางข้าหลวง รวม 30 หลังเรือน

(จดหมายเหตุพระราชกิจฯ ภาค 23, น. 38)

คำว่า หลังเรือน ในตัวอย่างข้างต้นใช้เป็นลักษณนามของเรือนและสิ่งก่อสร้างอื่น เช่น ฉางข้าว ในบางกรณี อาจใช้คำลักษณนามหลังเรือน โดยคำนามไม่ปรากฏก็ได้ เช่น มีข้อความเกี่ยวกับเมืองหนองจิกว่า

6) ...แซกราษฎรมีประมาณสามพันหลังเรือน คนไทยประมาณสองร้อยคน เก็บเงินต้นไม้ทองเงินแต่พวกแขก พระยาหนองจิกคนนี้ได้ว่าการเมืองลดลงเก็บแต่ละคนละสองเหรียญ ว่าได้อยู่ในปีละสี่พันเหรียญ เห็นผิดกันกับจำนวนเรือนมากนัก...

(พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5 เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู, น. 30)

คำว่า หลังเรือน ปัจจุบันเลิกใช้เป็นลักษณนาม มีแต่คำว่า หลังคาเรือน ซึ่งพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายว่า “หลังคาเรือน น.

เรือนหรืออาคารที่ถือเอาทะเบียนบ้านเป็นหลักในการนับ เช่น หมู่บ้านมี 30 หลังคาเรือน”

ขวบอาทิตย์ – อาทิตย์ ; สัปดาห์वार – สัปดาห์ – สัปดาห์

คำว่า ขวบอาทิตย์ และ สัปดาห์वार เคยมีผู้ใช้เป็นลักษณะนาม แสดงเวลา 7 วัน ดังตัวอย่าง

1) ก. เมื่อไคร่ท่านจะกลับไปเมืองไทย ราชทูตตอบว่าอีกสาม**ขวบอาทิตย์**
สี่ขวบอาทิตย์ (จดหมายเหตุอมรราชทัณฑ์, น. 222)

ข. จนบัดนี้มีเรือลูกค้าไปมาเนื่อง ๆ **ทุกสัปดาห์วาร**มิได้ขาด
(พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 4, น. 12)

คำว่า ขวบอาทิตย์ ต่อมาใช้สั้นลงเหลือเพียงอาทิตย์ ส่วนคำว่า สัปดาห์วาร ใช้สั้นลงเหลือเพียง สัปดาห์ และ สัปดาห์ ดังนี้

2) ก. ด้วยเรือบริษัทเขาเดิน**ทุกอาทิตย์**
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม 2, น. 289)

ข. 10 มีนา. เสด็จจากโมลิเออ ไปกรุงโรม ประทับ 3 **สัปดาห์**
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม 3, น. 164)

ค. จะพักอยู่ที่หัวหินอยู่ราว 3 **สัปดาห์**
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม 2, น. 52)

ปัจจุบัน ใช้คำลักษณะนามว่า อาทิตย์ และ สัปดาห์

4. คำลักษณะนามบางคำเลิกใช้ไป

คำลักษณะนามที่เลิกใช้ มักเป็นคำภาษาอังกฤษหรือคำลักษณะนามซ้ำชื่อ ดังตัวอย่าง

ก. คำภาษาอังกฤษ เช่น

1) ฟังมาถึงเมื่อ 4 **โคลิก**
(พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 4, น. 167)

2) เขาว่ารถจะต้องหยุด 20 **มินิต**
(ไกลบ้าน เล่ม 1, น. 230)

3) เขาตัดมาให้แก่ล้ากระหม่อมดู**สองอาติเกอล**
(สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เล่ม 5, น. 230)

ก. คำลักษณนามซ้ำชื่อ เช่น

1) อ้ายลาวตายในทีรบ 134 คน เจบลำบากไปเปนอันมาก จับเปนได้ 3 นาย ได้ปีนหลัก 5 บอก ปีนคาบสีลา 13 บอก กระสุนโดด 8,500 กระสุน...

(จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 3, น. 99)

2) มีลูกข้างอย่างย่อม 3 ข้าง พระราชทานไปเป็นพาหนะพระที่นั่งสำหรับพระราชโอรสพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทั้ง 3 พระองค์ กับแรด 2 แรด เป็นต้น

(จดหมายเหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงโรม จ.ศ. 1050)

3) พระยาศรีสิงห์เทพนาคขุนพลลงสะท้านกราบถวายบังคมลา นำเงินตรา 65 ชั่ง ตำลึง และเสื่อเยียรระบับ 3 เสื่อ เข็มขาบ 6 เสื่อ อัดหัด 20 เสื่อ แพร 1 ผ้าม่วงเงิน 4 ไปพระราชทานพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตน์เมืองพิชัย

(จดหมายเหตุพระราชกิจ ภาค 19, น. 122)

นอกจากนี้ มีคำลักษณนาม ถ้า และ ลา ที่เคยใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแต่ปัจจุบันใช้คำลักษณนามอื่นแทน ดังนี้

ก. ถ้า

1) “อนึ่งไอยการตำรวจใน ถ้าเสด็จขึ้นเขาแลเข้าถ้าขึ้นปรางเข้าพระวิหารให้ขุนดาบเข้าคั้นแล้วให้ตำรวจในเข้าคั้นแล้วให้นายแวงคั้นแล้วให้ กัญยุบาคั้นแล้วเปน 4 ถ้า จึงเชิญเสด็จ”

(กฎมณเฑียรบาล ในกฎหมายตราสามดวง, น. 40)

2) มาตราหนึ่ง หลึงอันแรงทำซู้เหนือผัว ผัวมันเอาสินไหมถึง 2 ถ้าแล้วมันยังทำซู้ซุขยเหนือผัวมันอีกเล่าไซ้ ท่านว่ามีให้ไหมชายชู้มันเลย

(พระไอยการลักษณะผัวเมีย ในกฎหมายตราสามดวง, น. 278)

ข. ลา

1) นาลิกาตีหริทิก 3 ลา เสด็จถึงพระที่นั่ง พระอาลักษณขึ้นสนองพระโอบุชฐ

(กฎมณเฑียรบาล ในกฎหมายตราสามดวง, น. 66)

2) “ถ้าเสด็จลงเป่าแตร โห้ 3 ลา เล่นหนังระบำ เลี้ยงลูกขุนแลฝ่ายใน”

(กฎมณเฑียรบาล ในกฎหมายตราสามดวง, น. 68)

3) อนึ่ง ผู้ใดเป็นพยาน ท่านหมิให้เข้าด้วยโจทด้วยจำเลยให้ว่าตามรู้เห็น ได้ยินถ้าเป็นพยานอาษาหมิได้เห็นแก่จักษหมิได้ยินแก่โสต เข้ามารับเป็นพยาน ท่านว่าหมิชอบให้หมิลาหนึ่งเป็นพิไนยหลวง

(กฎมณเฑียรบาล ในกฎหมายตราสามดวง, น. 227)

4) “แล้วเชิญพระราชสาส์นเสด็จขึ้นบนท่ายสำเภา อาลักษณ์เอาม่านรอบพระมนตปทูต ข้าหลวง ท่องสื่อ บันสื่อ นายสำเภาล่าต้า ทั้งสองลำกราบถวายบังคบ 3 ลา แล้วนายสำเภาล่าต้า แต่งโตะเลี้ยงแล้วกลับมา”

(พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี (จ.ศ. 1143)

5. ความหมายของคำลักษณนามเปลี่ยนแปลงไปทำนองเดียวกับคำชนิดอื่นในภาษา

ความหมายของคำลักษณนามอาจแคบลง กว้างขึ้น หรือแปรความหมายไปบ้าง ดังตัวอย่าง

ฝูง

ฝูง เป็นคำลักษณนามบอกหมวดหมู่ ในสมัยกรุงสุโขทัย ฝูง ใช้กับคำนามที่หมายถึงสิ่งทีรวมเป็นหมู่หรือกลุ่ม มีคำนามหลากหลาย ดังนี้

1) แร้งแลกหมาฝูงนั้นเที่ยวอ้อมจิกแหกหัวอกขบตอดคนทั้งหลายในนรานั้น
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 23)

2) ฝูงเปรตฝูงนั้นแลยมบาลดุจกันแล ยังไปบมิสิ้นกรรม ดังนั้นยังเวียนไปมาเป็นคนนรกเป็นยมบาลทุกเมื่อ บมิได้อยู่สักคาบ
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 17)

3) เครื่องฆ่า เครื่องแทง เครื่องยิง เครื่องตีทั้งหลายฝูงนั้นย่อมเหล็กแดงมีเปลวไฟขึ้นไปดั่งไฟฟ้าลุกดั่งนั้นบมิวายแล
(ไตรภูมิพระร่วง, น.21)

4) อันว่าผ้าทิพย์ฝูงนั้นโสด ถ้าแล้วแปดเหือแลโคแลเก่าหมนหมองไปใส่บมิพักชักพาดด้วยน้ำเลย
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 147)

5) เงินทองแก้วแหวนฝู่งนั้นหากเป็นเองโดยใจขุนพระคลังนั้นอันคำนึงทุกประการ
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 138)

6) แลว่าพระรัศมีฝู่งนั้นมีพรรณดั่งฤๅ บ้างสิ้นๆ พระรัศมีอันหนึ่งแลมีพรรณ
เขียนงามดั่งดอกอัญชัน
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 250)

7) บุษฝู่งนั้นให้ได้สมบัติเป็นมลากเป็นดีในกามโลกย์นี้ได้ไซ้
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 187)

ปัจจุบัน คำว่า ฝู่ง มิได้ใช้กับสิ่งของและนามธรรม จำกัดใช้กับคนสามัญ อมนุษย์
และสัตว์ ยกเว้น ช้าง

ตน

ตน เป็นคำลักษณนามบอกชนิด ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ตน ใช้กับคำนาม
ที่หมายถึงสิ่งหรือบุคคลที่เป็นที่เคารพยกย่องรวมถึงผู้มีชื่อนุชย์ มีคำนามหลากหลาย
ดังนี้

ก. สิ่งที่เป็นที่เคารพ ได้แก่ พระพุทธรูป เช่น
เพื่อเขาพิมพ์พระ 18 ตน

(จารึกวัดหินตั้ง บรรทัดที่ 6 - 7)

ข. บุคคลที่เป็นที่เคารพ ได้แก่ พระสงฆ์และกษัตริย์ เช่น

1) แล้วจึงนิมนต์พระวิริยาธิกมุนีตน 1 พระสงฆ์เจ้าทั้ง 7 ตนนี้มีลูกศิษย์บริวาร 10 ตน
(คำจารึกพระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย จ.ศ. 922)

2) อติตวรพุทธศาสนาดังแต่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่พระนาคไปแล้วได้ 2103 ปี
จึงมีพระมหากษัตริย์ราชเจ้า 2 พระองค์ ทรงนามกรชื่อว่า พระยาธรรมิกราช 1 ตน
เปนอาชญาในเมืองจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตมหานครบวร ณ ราชธานี
(คำจารึกพระเจดีย์ศรีสองรักษ์เมืองด่านซ้าย จ.ศ. 922)

ค. ผู้มีชื่อนุชย์ ได้แก่ จตุโลกบาล เทพธิดา พรหม เปรต อสูร และยักษ์ เช่น

1) แลในเมื่อราตรีกาลเที่ยงคืนวันจึงพระจตุโลกบาลทั้ง 4 ตน ๆ หนึ่งชื่อ ท้าวเวรุราช
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 155)

2) ยังมีเทพยธิดาตนหนึ่งชื่อว่า สัพพางคณา ตีกลองใหญ่ลูกหนึ่ง ชื่อว่า ทัสสโฏส
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 217)

3) ยังมีพรหมตนหนึ่งชื่อว่า พรหมกุมารลงมาแต่พรหมโลกยโน้น
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 223 - 224) ว่า นับแล้ว

4) เปรตเหล่านี้ถอดอยากนักหนาหาสิ่งอันจะกิน บ มิได้เสยสักหยาด แลเมื่อเขาจะ
คลอดลูก แลลูกเขานั้นได้แลเจ็ด ๆ ตน
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 51)

5) เบื้องทักษิณทิศมีพระญาอสูร 2 ตน ๆ หนึ่งชื่อว่า อสัพพร
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 63)

6) ในปากประตูกำแพงทั้ง 7 ชั้นนั้นมียักษ์อันเป็นใหญ่ 7 ตน อยู่ฝ้าอีกด้วยบริวาร
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 169)

ปัจจุบันคำว่า ตน มิได้ใช้กับบุคคลหรือสิ่งที่เป็นที่เคารพยกย่อง จำกัดใช้กับผู้ไม่ใช่
มนุษย์ เช่น ยักษ์ ปีศาจ กิณนร วิญญาณ รวมไปถึงฤๅษีซึ่งมิได้รับการยกย่องเท่าภิกษุสามเณร

คัน

คันเป็นคำลักษณะนามบอกสัณฐาน ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา คัน ใช้กับคำนาม
ที่หมายถึงสิ่งที่มีส่วนสำหรับถือ เช่น

1) มีนางพวกหม่มผ้าชมพูผ้าหนึ่งผ้าครอบเตียงย่อมถือเครื่องฆาน่าไม้กับธนูหอก
ดาบแหลนหลาว หมวกในหัวเขา หมวกส่วนใส่เครื่องเงินคำมอยอกถึงกลดชุมสายหลาย
คัน กันไปชมพูไม้ในกลางป่าดง
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 103)

2) ครั้นเพลาท่มุ 1 พรหมณ์ชี้ข้าง ๆ ละ 2 คน มีธงข้างละคัน

(จดหมายเหตุระยะทางพระอุบลีไปลังกาทวีปในประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา น. 65)

คำว่า คัน มีใช้เรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระยาอุปกิตศิลปสารกล่าวถึงคำว่า
คัน ไว้ในหนังสือหลักภาษาไทย หน้า 74 ว่า “ของที่มีส่วนสำหรับถือและลาก รูปยาว ๆ
เช่น ร่ม ฉัตร กระจุน ธนู หน้าไม้ ข้อน ส้อม ขอ เบ็ด (ที่มีคัน) แร้ว ไถ รถ ฯลฯ”

น่าสงสัยว่า ทำไมคำนาม รถ ใช้ลักษณะนามว่า คัน ในเมื่อไม่มีส่วนสำหรับถือและ
ลาก นักภาษาศาสตร์คนหนึ่งชื่อ Carpenter อธิบายว่า เดิมคำลักษณะนาม คัน ใช้กับ

คำนาม จักรยานเพราะจักรยานมีที่จับสำหรับผู้ขับขี่ซึ่งบังคับรถให้ไปตามทิศทางที่ต้องการ ต่อมาคำว่า คัน ใ้กับพาหนะอื่น ๆ ด้วย ยกเว้น เกรียน ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง คำว่า คัน ก็ขยายหน้าที่จากการบอกรูปลักษณะบอกสัณฐานมาเป็นการบอกประโยชน์ใช้สอย

ครอก

ครอก เป็นคำลักษณะนามบอกหมวดหมู่ ในสมัยสุโขทัย ครอก น่าจะหมายถึง จำพวกหรือสกุล ใ้กับคนหรือสัตว์ก็ได้ เช่น

1) แลจึงแต่งหากระยาทาน...คนครอกหนึ่งให้ดูพระ
(จารึกวัดบางสนุก บรรทัดที่ 23 – 24)

2) ตีรัจฉานกลางจำพวกเป็นนอกเนื้อ กลางจำพวกเป็นในเนื้อตีรัจฉานเองโสดกลาง จำพวกเป็นที่ร้ายแลมันหากเลี้ยงตนเอง ผิเมื่ออันร้ายสิ้นเข้าหาจะกินบมิได้ เขาก็ตายในที่ ร้ายนั้นๆ กลางจำพวกนี้ก็เป็นในท้องเรานี้ได้ 8 ครอก มีหนอนฝูงอื่นออกลูกออกเต้า หากตายในท้องเรานี้ก็มีแล

(ไตรภูมิพระร่วง, น. 55 – 56)

3) แลเหม็นกลิ่นติดแลเอือนอันได้ 80 ครอก ซึ่งอยู่ในท้องแม่เป็นที่เหม็น
(ไตรภูมิพระร่วง, น. 73 – 74)

ปัจจุบัน คำว่า ครอก กลายความหมายไป หมายถึง ลูกสัตว์หลายตัวที่เกิดพร้อม กันคราวเดียว เช่น ลูกครอกปลาช่อน ใ้เป็นลักษณะนามเรียกการตกลูกของสัตว์คราวหนึ่ง ๆ เช่น ลูกหมาครอกนี้มี 5 ตัว คำว่า ครอก คำนี้จะเกี่ยวข้องกับคำว่า ลูกครอก ซึ่งหมายถึง ลูกของทาสที่พ่อแม่ชายตัวแก่นายเงิน หรือที่นายเงินไ่ค่าตัวมา เรียกกันอย่างเหยียดหยามว่า ซี้ครอก หรือ ซี้ขี้ม้าครอก และอาจมีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่า ครอก อีกความหมาย หนึ่งคือ เจ้าโดยกำเนิดหรือที่สถาปนาขึ้น

6. คำนามบางคำเคยใ้กับคำลักษณะนามหลากหลายกว่าจะกำหนดแน่นอน ใ้ใ้ใช้ลักษณะคำใด

คำลักษณะนามที่ใ้กันมาต่าง ๆ สะท้อนความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับคำนาม ดังตัวอย่าง

รถ เคยใ้กับคำลักษณะนาม รถ เล่ม คัน และ หลัง

1) ท่านมหาสังฆราชผู้ว่าราชการต่างประเทศ จัดใ้ขุนนางที่ 2 ของเสนาบดีคน หนึ่งกับบาดหลวงคนหนึ่งคุมรถที่นั่งของโป๊ป 2 รถ ไปรับทูตานุทูตสยามตามธรรมเนียม

(จดหมายเหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกับ
กรุงโรมในประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา, น. 22)

- 2) เรือสองลำได้เข้าไปในลำน้ำวัน 1 ก็ถึงหน้ากรุงโรม ได้ขึ้นรถเล่ม 1 เทียมม้า 3 คู่
(จดหมายเหตุว่าด้วยทูตสยามออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกับ
กรุงโรมในประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา, น. 22)

3) เดือน 2 ขึ้น 9 ค่ำ เจ้าจอมข้างโนไปดูโล่ชิงช้าที่หน้าวัดสุทัศน์ ไปรด 4 คัน
คนลากรถคันละ 4 คน

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม 1, น. 110)

4) มีรถยนต์นำ 2 หลัง คือ รถพระธรรมวโรดมอ่านพระอภิธรรมหลัง 1 รถไฟที่
จะถวายพระเพลิงหลัง 1

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม 6, น. 288)

เมื่อใช้คำว่า รถ ซึ่งเป็นลักษณะนามซ้ำชื่อ ผู้พูดไม่ได้จัดคำนาม รถ ว่าอยู่ในกลุ่มใด
เมื่อใช้คำว่า เล่ม และ คัน ผู้พูดพิจารณาประโยชน์ใช้สอยของรถ จัดรถว่าอยู่ในกลุ่มพาหนะ
เช่นเดียวกับ เกวียน และจักรยาน ตามลำดับ และเมื่อใช้คำว่า หลัง ผู้พูดพิจารณาลักษณะ
ของรถว่ามีหลังคา

งา เคยใช้กับคำลักษณะนาม อัน กิ่ง และขอน เช่น

- 1) อันว่าหัวข้างทั้ง 33 หัว แลหัว ๆ มีงา 7 อัน

(ไตรภูมิพระร่วง, น. 213)

2) เมืองศรีทันตอร หลวงประเสริฐสุนทร เจาภาษรีเอาเงินสวยจัดซื้อถวายเป็นของ
17 กิ่ง 3 ทาบ 41 ชั่ง

(บัญชีเรื่องเงินสิ่งของส่วยเมืองต่าง ๆ จ.ศ. 1192 ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 5, น. 86)

3) ที่หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าชนของหนิไฟออกมาได้แต่ข้างขอนหนึ่งกับ
ธารพระกรองค์หนึ่งนั้น งาข้างขอนหนึ่งเป็นถูกต้องแล้ว แต่ธารพระกรนั้นยังเคลื่อนคลาด

(สาส์นสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ เล่ม 14, น. 125)

เมื่อใช้คำว่า อัน ซึ่งเป็นลักษณะนามบอกชนิด ผู้พูดเพียงแต่จัดงานข้างไว้ในกลุ่มสิ่ง
ไม่มีชีวิต เมื่อใช้คำว่า กิ่ง ผู้พูดพิจารณาลักษณะของงา อาจเปรียบเทียบกับกิ่งไม้ และเมื่อ
ใช้คำว่า ขอน ผู้พูดพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่ต้องมีคู่ ขอน หมายถึง หนึ่งในคู่

เรื่องของคำลักษณนามเป็นเรื่องน่าสนใจเพราะสะท้อนความคิดของคนไทยในการจำแนกค่านามออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ คำลักษณนามส่วนใหญ่มาจากค่านามหรือคำกริยา และเรารู้ว่ามาจากค่านามหรือคำกริยาคำใด แต่ก็มีคำลักษณนามอยู่บ้างที่ที่มาของคำยังไม่แน่ชัดต้องอาศัยการสันนิษฐาน การศึกษาคำลักษณนามในสมัยต่าง ๆ ทำให้รู้ว่าคำลักษณนามเปลี่ยนแปลงไปในด้านรูปคำ ความหมาย และการใช้เช่นเดียวกับคำชนิดอื่น และค่านามบางคำเปลี่ยนลักษณนามที่ใช้ร่วมมาหลายคำกว่าจะกำหนดกันแน่นอนว่าควรใช้คำลักษณนามคำใด

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2521). **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- เกษมสันต์โสภาคย์, พระองค์เจ้า. (2533). **ดรุโณวาท**. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันตำรวจเอกหม่อมเจ้ามนูญศิริ เกษมสันต์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม.
- จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จศ. 1171 - 1173**. (2513). พระนคร : มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์.
- จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 (5 เล่ม)**. (2530). กรุงเทพฯ : รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดช.
- จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทร์ สมัยรัชกาลที่ 3**. (2469). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2510). **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 ภาค 23**. พระนคร : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ.
- (2514). **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 ภาค 5 และภาค 6** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตำรวจเอกเพลิน ศรีสาคร และนางกัณหา ศรีสาคร.
- (2545). **ไกลบ้าน**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ อจท.
- (2548). **จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในรัชกาลที่ 5 ภาค 19**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระเมรุสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ณ พระเมรุท้องสนามหลวง.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2550). **พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ 5**

- เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู. กรุงเทพฯ : สมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ดุชฎีพร ชำนิโรคคานต์. (2538). **ลักษณะนามในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไตรภูมิพระร่วง ของพระญาณลิไทย.** (2506). (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา. นริศรานันต์ติวงค์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และพระยาอนุমানราชชน.** (2506). (พิมพ์ครั้งที่ 1). 27 เล่ม. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- นริศรานันต์ติวงค์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และพระยาอนุমানราชชน. (2506). **บันทึกเรื่องความรู้ต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานันต์ติวงค์ ประทาน พระยาอนุমানราชชน.** 5 เล่ม. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- นवरรณ พันธุ์เมธา, รุ่งอรุณ ทีฆชอุณหเชียร, ดาวเชิงหวา, หุหะเย่ฝาง. (2540). รายงานการวิจัย เรื่อง **“การศึกษาวเคราะห์คำศัพท์ภาษาไทยเหนือ”**. เอกสารถ่ายสำเนา.
- บรรจบ พันธุ์เมธา. (2530). **พจนานุกรมพม่า-ไทย-อังกฤษ**. เอกสารอัดสำเนา.
- บัวหลวง วงศ์ภักดี. (2528). **การศึกษาเปรียบเทียบคำลักษณะนามในสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา กับสมัยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริมาณุชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. (2515). **ลิลิตเตลงพ่าย**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : บรรณาการ.
- ประชุมจดหมายเหตุ สมัยอยุธยา ภาค 1.** (2499). พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- ประชุมจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย.** (2479). กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.
- ประชุมดพงสาวดาร ภาคที่ 1.** (2547). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาโทพระศรการวิจิตร (ช้อย ชลทรัพย์) ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ.
- ประชุมดพงสาวดาร ภาคที่ 64.** (2549). พิมพ์ในงานปลงศพ คุณหญิงปฎิภาณพิเศษ (ลมุน อมาตยกุล) ณ วัดประยูรวงศาวาส.
- ประชุมดพงสาวดาร ภาคที่ 66.** (2496). พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ดร.ประจวบ บุนนาค ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม.

- ประชุมพระราชปวงฉา.** (2516). พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในการฉลองชนมายุครบ 60 ทศ สมเด็จพระญาณสังวร. ปราณี กุลละวณิชย์. (2535). **พจนานุกรมจ้วงใต้ - ไทย.** กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). **สารานุกรมภาษาอีสาน - ไทย.** อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม. **พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง ฉบับปณิธาน สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสสมหาเถระ).** (2515). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พจนานุกรมภาษาไทยใหญ่ - ไทย.** (2552). เชียงใหม่ : สถาบันภาษาศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พจนานุกรมมอญ - ไทย ฉบับมอญสยาม ของมหาพวน รัมภ์วงศ์.** (2548). กรุงเทพฯ : มติชน. **พระราชสาส์นไปเมืองจีนครั้งกรุงธนบุรี.** (2507). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** (2521). พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา.** (2540). (พิมพ์ครั้งที่ 2). 2 เล่ม. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ.
- ราชบัณฑิตยสถาน.** (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์.
- ราโชทัย, ม.ร.ว. (ม.ป.ป.). **จดหมายเหตุและนิราศลอนดอนเรื่องราชทูตไทยไปประเทศอังกฤษ ในรัชกาลที่ 4 เมื่อปีมะเส็ง จ.ศ. 1219.** (2484). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- สุรางศรี ทะนงศักดิ์สกุล. (2533). **คำลักษณนามในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 - 8.** วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อักขรภิธานศัพท์ ของหมอปรีดเล.** (2514). พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. (2511). **หลักภาษาไทย.** พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.
- Aikhenwald, Alexandra Y. (2003). **Classifiers : A Typology of Noun Categorization Devices.** New York : Oxford Unoversity.